

İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI'NDA MC_YZ_K0069 ARŞİV NUMARASI İLE KAYITLI MÜNŞE'ÂT MECMÛ'ASI HAKKINDA NOTLAR*

 Atabey KILIÇ^a

 Abdülkadir DAĞLAR^b

 Mustafa AKSOY^c

Özet

Günümüzde mektuplaşmanın, teknolojinin yaygınlaşmasıyla azaldığını söylememiz mümkündür. Ancak devlet kademelerinde yazılı belgeler önemini korumaktadır. Çalışmamızda, söz konusu eserle ilgili bir ön tanıtım yapıldıktan sonra pâdişâha yazılan bir mektupta, nasıl bir usûl gözetildiği okuyucuya aktarılmaya çalışılmış, eserde bulunan târihlerin yardımıyla mektupta verilen bilgiler hakkında târihî çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada hem resmî hem husûsî mektupları içeren, inşâ' ilminin kâ'idelerini öğretmek amacıyla hazırlanmış, İBB Atatürk Kitaplığı'nda MC_YZ_K0069 arşiv numarasıyla kaydedilmiş bir münşe'ât mecmû'ası hakkında bilgiler verilecektir. Mecmû'alar, Dîvân Edebiyatı sahasının saklı hazîneleri arasındadır. Bu eserler üzerine yapılan çalışmalar, bize devir, şahsiyet ve imlâ husûsunda önemli bilgiler vermiş ve hâlâ vermektedir. Gerek edebiyat tarihi gerekse umûmî tarih hakkında kıymetli bilgileri hâiz mecmû'alar aynı zamanda din ilimleri, mûsikî vs. birçok sahayı ilgilendiren eserlerdir. Çalışmada mecmû'a, münşe'ât, mektup gibi terimlerin tanımı gibi bazı teknik bilgiler verildikten sonra, eserin çeşitli yönlerden tanıtımı ve içindekiler bölümü gelmektedir. Akabinde mecmû'ada yer alan ilk mektubun incelemesi ve sonuç kısımları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mecmû'a, inşâ', münşî, münşe'ât, mektup.

NOTES ABOUT THE MECMUA OF MUNŞEAT REGISTERED IN IMM ATATÜRK LIBRARY WITH
ARCHIVE NUMBER MC_YZ_K0069

Abstract

* Bu çalışma, 25-27 Kasım 2021 tarihinde, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü tarafından düzenlenen "Akademide Üç Kuşak Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu"nda sunulan, yüksek lisans tezinden üretilen ve yayımlanmamış tebliğnin geliştirilmiş hâlidir.

^a Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, atabeykili@gmail.com

^b Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, abdaglar@gmail.com

^c Yük. Lis. Öğr. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aksoymustafa269@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 20.10.2022, Makale Kabul Tarihi: 27.12.2022

Today, it is possible to say that correspondence has decreased with the spread of technology. However, written documents at state levels maintain their importance. In our study, after making a preliminary introduction about the work in question, it was tried to convey to the reader what kind of method was observed in a letter written to the sultan, and it was tried to make historical inferences about the information given in the letter with the help of the dates in the work. In this study, information will be given about a munse'at mecmua's, which includes both official and private letters, was prepared to teach the principles of the science of construction, and was recorded in the İBB Atatürk Library with the archive number MC_YZ_K0069. Mecmua's are among the hidden treasures of Divan Literature. Studies on these works have given us important information about the era, personality and spelling, and still do. The mecmua's, which have valuable information about both the history of literature and general history, are also devoted to religious sciences, music, etc. works that concern many fields. In the study, after some technical information such as the definition of terms such as mecmûa, münşeât, letter is given, the introduction of the work from various aspects and the contents section comes. Afterwards, the review and conclusion parts of the first letter in the mecmua are included.

Keywords: Mecmû'a, construction, constructive, münse'ât, letter.

Giriş

Törelî Türk Edebiyatının¹ yaklaşık 900 yıllık (1069-1928)² dönemini kapsayan Dîvân Edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların en mühimlerinden olan metin neşri, bu edebiyatın mahsûllerini görmemiz ve anlamamızdaki büyük kılavuz olagelmıştır. *Özyıldırım*, neşir faaliyetlerinin önemini ve metin neşrinde farklı usûllerin olduğunu belirterek "Eğer edebiyat araştırmacısının elinde kalem değil de pergel olsaydı, şüphesiz bu pergelin sabit ayağı araştırmanın zeminini yani merkezini oluşturan metin(ler) üzerinde olacak, hareketli ayak ise metin etrafında yüzlerce noktadan oluşan bir daire çizecekti." demektedir.(Özyıldırım, 2017, s. 17).

Dîvân Edebiyatı sahasında yapılan neşir faaliyetleri, ilk dönemlerinde dîvânlar, mesnevîler, biyografik eserler/tezkiireler gibi eserlerden müteşekkildi. Mecmû'alar gibi yazma eserler üzerine yapılan (bilhassa şiir mecmû'aları) çalışmalar ise günümüzde hız kazanmaktadır. Mecmû'alar üzerine yapılan ilmî çalışmalar, edebiyatımız ve tarihimiz açısından bu yazmaların önemlerini gösterecektir. Köprülü'nün nazarıyla; mecmû'alar, medfûn ve meçhûl birer hazîne hükmündedir; "eski şâirlerin hususî hayatlarına, muhiti ile münasebetlerine ait birçok karanlık noktalar o sayede aydınlanabilir. Bâzan hiç umulmıyan ciltler arasında ümid edilmeyen malûmat definelerine tesâdüf olunabilir. Münşeât mecmuaları kabîlinden eserlerde de o gibi tafsîlâta tesâdüf edildiği vâki'dir."(Köprülü, 1999, s. 37).

"Mecmualar, genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplardır; Mecmûatü'l-ehâdis, mecmûa-i fetâvâ, mecmûa-

| 2204 | ¹ "Dîvân, tekke ve âşık şiirlerini birleştiren üst kaynak noktayı "törelî şiir" terkîbiyle tanımlamak mümkündür."(Dağlar, 2018, s. 104) Törelî Türk Edebiyatının mâhiyeti için bakınız: Dağlar, Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı, İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi, 2022)

² Dağlar, "İsimlendirme Hengâmesinde Bir İsim Savunması: Dîvân Edebiyatı"(Dağlar, 2016) adlı makâlesinde bu edebiyatın ilk ürünü sayılan Kutadgu Bilig'in yazıldığı 1069 tarihini başlangıç olarak kabûl etmekte ve 1839 Tanzimat ile birlikte gelenek dâiresinin kapandığını; Tanzimattan 1928 Harf İnkılâbı'na kadar geçen dönemin de bir zeyl ve taklîd dönemi olduğunu söylemektedir.

i ed'iyeye, mecmûatü'r-resâil, mecmûa-i eş'âr, mecmûa-i tevârîh, mecmûa-i fevâid gibi."(Uzun, 2003, s. 265).

Mecmû'aların şiir mecmû'aları ve münşe'ât mecmû'aları olarak ikiye ayrılması gayr-ı ilmî bir tutumdur. Mecmû'alar hakkında çeşitli araştırmacılar tasnif çalışmaları yapmıştır.³

Kılıç, "Mecmûa Tasnifine Dâir" (Kılıç, 2012) adlı yazısında mecmû'aları 5 ana başlık altında tasnif etmiştir: 1. Cilt ve Tertip Hususiyetleri Bakımından. 2. Şekil Bakımından. 3. Dil Bakımından. 4. Muhteva Bakımından. 5. Şahısların Tertip Ettiği veya Şahıslar İçin Tertip Edilen Mecmû'alar. Bu ana başlıklar altında toplam 52 alt başlık bulunmaktadır. Kılıç, daha sonra "Mecmû'a Tasnifine Katkı: Şehir Mecmû'aları veya Tezkire Benzeri Mecmû'alar ve Bu Kalemde Olmak Üzere Kayserili Başkâtib-Zâde Râgıb Güven Bey Mecmû'aları" (Kılıç, 2018) adlı yazısında önceki tasnif çalışmasının son kısmı olan "Şahısların Tertip Ettiği veya Şahıslar İçin Tertip Edilen Mecmû'alar" başlığının altına şu başlıkları ekleyerek 52 alt başlığı 56'ya çıkarmıştır: "Şehir Mecmû'aları", "Konusunu Bir Şehirde Alan Mecmû'alar", "Tezkire Benzeri Mecmû'alar", "Şecere". Bizim inceleyeceğimiz mecmû'a bu tasnife göre Şekil Bakımından> Mensur Metinler Mecmû'aları> Münşe'ât Mecmû'aları başlığı altında bulunmaktadır.

Münşe'ât mecmû'alarında genellikle resmî (fermân, berât, hatt-ı hümayûn, arz-ı hâl, tezkire, kâ'ime, tahrîrât...) ve husûsî mektuplar (mahabbet-nâme, 'ışk- nâme, tavsiye-nâme, teşekkür-nâme, tebrik-nâme, halîlesinden zevcesine, vâlidesinden oğluna...) bulunduğunu söyleyebiliriz.

"Sözlükte "düz yazı, nesir" anlamındaki inşâ masdarından türeyen münşeât kelimesi münşî adı verilen, devlet teşkilâtı bünyesindeki divan, kalem ve ketebe gibi resmî dairelerde çalışan nişancı, tevkîi yahut küttâbların yazdığı çoğu musanna resmî yazılarla mektuplar yanında şair ve edebiyatçıların kaleme aldığı her çeşit sanatlı düz yazıya ve bu yazıların toplandığı kitaplara ad olmuştur."(Uzun, 2006, s. 18) "Osmanlı diplomasisinin tespitinde temel kaynaklardan biri de münşeâtlardır."(Şahin, 2005, s. 21)

"Türk edebiyatında inşâ, Arap ve Fars edebiyatlarında bir dil bilimi terimi ve resmî yazışmaları konu edinen bir disiplin olarak kazandığı anlamı yanında bir tür kompozisyon tekniği ve güzel yazı yazma sanatı olarak da anlaşılmıştır."(Uzun, 2000, s. 338)

"Türk edebiyatında resmî nesir ile edebî nesir arasındaki ortak alanı klâsik Osmanlı mektup geleneği ile tanımlayabilmek mümkündür ki bu alan inşâ adı verilen ve kuralları genellikle yüzlerce yıllık İslâmî kitâbet geleneği içinde münşîler tarafından belirlenmiş sanatlı bir üst nesir üslûbunun zengin örnekleriyle doludur."(Dağlar, 2013, s. 279)

Mektup, "Sözlükte "yazmak" anlamındaki ketb kökünden türetilmiş olup "yazılan şey" demektir."(Bozkurt, 2004, s. 13) "Mektup, edebiyatımızda önceden beri var olagelmiş bir türdür. Kelime

³ Bu çalışmalar için bkz: "Mecmua", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay, c/6(Kut, 1986, s. 170); "Edebiyat Tarihçisi Gözüyle Edebî Eserlerimiz", Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c/1 (Levend, 1998, s. 166-167); "Mecmûa Tasnifine Dâir", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, Hazırlayan: Hatice Aynur vd., Turkuaz Yay.,(Kılıç, 2012, s. 75-96); "Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, Hazırlayan: Hatice Aynur vd., Turkuaz Yay.,(Gürbüz, 2012, s. 97-113).

olarak yazılmış şey, bitig, nâme, varakpâre ve bunların yanı sıra kâğıt, gam yükü, gönül dili, çile bohçası, yazılmamış ferman, şekerli hurma gibi anlamlara gelir.”(Şahin, 2005, s. 24)

Çalışmamıza konu olan mecmû'a, hem resmî hem husûsî mektupları ihtivâ etmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda MC_YZ_K0069 arşiv numarası ile kayıtlı olan eser, büyük bölümünde Kapudân-ı Deryâ Hasan Paşa'nın mektuplarını içerdiği için olacak ki "Mektuplar/Hasan Paşa (Kaptan-ı Derya)" adıyla kaydedilmiştir. Eser, 2 kısımdan oluşmaktadır. 1. Kısım (MC_Yz_K0069/1), Kapudân-ı Deryâ Hasan Paşa'nın ve çeşitli resmî makâmlarda bulunan görevlilerin mektuplarını hâizdir. 2. Kısımda (MC_Yz_K0069/2) ise "Hâzâ İnşâ-i Mergüb" başlığı altında ilm-i inşâ hakkında bilgiler ve husûsî mektuplar yer almaktadır.

2. İBB Atatürk Kitaplığı'nda MC_Yz_K0069 Arşiv Numarası İle Kayıtlı Münşe'ât Mecmû'ası'nın Tanıtımı

2.1. Eserin Tavsîfi

Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yazma MC_Yz_K0069 arşiv numarası ile kayıtlıdır ve 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmında Kapudân-ı Deryâ Hasan Paşa'nın mektupları, 2. kısımda ise Hâzâ İnşâ-i Mergüb bulunmaktadır. Bundan dolayı her iki kısım da ayrı ayrı arşivlenmiştir, ancak eser tek bir mecmû'adır. Kapudân-ı Deryâ Hasan Paşa'nın mektuplarını ihtivâ eden bölüm (İlk 65 varak), MC_Yz_K0069/1; Hâzâ İnşâ-i Mergüb kısmı ise (67b – 100a), MC_Yz_K0069/2 numarasıyla kaydedilmiştir.

2.1.1. Cilt Özellikleri: Eserin dış kapağında mavi ve turuncu renklerde yapılmış ebrû bulunmaktadır. Ebrûnun deri kapağın üzerine yapıştırıldığını ve bu deri cildin vişneçürüğü renginde olduğunu, kapak kenarlarındaki boşluklardan ve eserin sırtından anlamaktayız. Dış kapakta silik bir yazıyla Hâzâ İnşâ-i Mergüb yazılıdır.

2.1.2. Boyutlar: Kitabın boyutu; 220×160, 150×90 ölçülerindedir.

2.1.3. Varak ve Satır Sayısı: Eser, toplam 100 varak hacindedir. 149 sayfası 11 satırdan oluşup 48 sayfada bu satırlar değişkenlik göstermektedir. Hâzâ İnşâ-i Mergüb başlığına geçerken ise 3 sayfa boş bırakılmıştır. Varaklar numaralandırılmıştır.

2.1.4. Kâğıt Özellikleri: Eserin zahriyesinde ve sonundaki sayfada koyu sarı renkli; geriye kalan kısmında ise beyaza yakın samanî bir kâğıt kullanılmıştır. 1b, 39a, 48a, 67b sayfaları cetvelli; 95b, 96a, 96b, 97a, 97b, 98b, 99a sayfaları zencireklidir. Diğer sayfalarda cetvel ve köşebent yoktur.

2.1.5. Hatt: Nesih hattına yakın rik'a ile yazılmıştır. Eserdeki ser-nâmeler 47b sayfasına kadar kırmızı mürekkeple (sürh), 47b'den itibaren metinle aynı renkte siyah mürekkeple yazılmıştır.

2.1.6. Zahriye: Eserin içindeki mektuplarla aynı üslûpta yazılmış bir mektup ve imzâ karalamaları mevcuttur. 92a sayfası da imza karalamaları ile doludur. Bu imzâlarda *umbaracı Mu'afâ* yazmaktadır. Herhangi bir tarih veya kayıt yoktur.

2.1.7. Başı: (1b): “Devletlü ‘inâyetlü ‘a’îfetlü übbetlü veliyyü’ n-ni‘am seniyyü’ l-himem efendim sulţānum hazretleri” ve

Sonu: (100a): “devletlü ‘inâyetlü re’fetlü a’üfetlü veliyyü’ n-ni‘am kerimü’ ş-şiyem efendim sulţānum hazretlerinüdü”

2.1.8. Temellük Kaydı: 1a sayfasındaki “Şāhibu hāzihi’ l-kitāb Ankaralı Tur ‘Alinüdü” fiyātı 10 paradur” ve 93a sayfasındaki “İşbu kitāb şāhibi ve māliki Ankaravî Tur ‘Alî efendilerdür fiyātı on paradur” ibâresi ve Hicrî 1328(Milâdî 1910/1911) tarihi, eserin sonradan sahiplenildiğini göstermektedir.

2.1.9. Tarih Kayıtları: Eserde toplam 8 yerde tarih bulunmaktadır. Bu tarihlerin hepsi de eserin ikinci bölümdedir. Bu tarihler ve sayfaları sırasıyla şöyledir:

1. Hicrî 1241/ Milâdî 1825/1826 (70a)
2. Hicrî 1240/ Milâdî 1824/1825 (70b)
3. Hicrî 1240/ Milâdî 1824/1825 (74b)
4. Hicrî 1328/ Milâdî 1910/1911 (93a)
5. Hicrî 1248/ Milâdî 1832/1833 (94a)
6. Hicrî 1242/ Milâdî 1826/1827 (95a)
7. Hicrî 1254/ Milâdî 1838/1839 (95b)
8. Hicrî 1254/ Milâdî 1838/1839 (99b)

Sıralamamıza göre 4. tarih hariç; diğer tarihler, mektuplara atılmıştır. Bu tarihlerden hareketle mecmû’anın 19. yüzyılın ilk yarısında veya daha sonra yazıldığını/ derlendiğini düşünebiliriz.

Kaptan-ı Deryâ Hasan Paşa’nın yaşadığı tarihlere baktığımızda (d.1715- ö.1790)⁴ bu tarihlerle arasındaki farkı görüyoruz. Ayrıca Kaptan-ı Deryâ olduğu tarih ise 1770’dir.⁵ Buradan şunu çıkarabiliriz ki Hasan Paşa, mecmû’adaki mektupları 1770-1790 tarihleri arasında yazmış/yazdırmıştır. Buna göre Hasan Bey’in Kaptan-ı Deryâ olduğu tarih ile yukarıdaki tarihler arasında 45-70 milâdî sene vardır. Bu bize eserin ikinci kısmının sonradan eklendiğini düşündürebilir; ancak bu, zayıf bir ihtimâldir. Bir başka ihtimâl de eserin ikinci kısmı yazılırken veya yazılmadan evvel ilk kısmının eklendiğidir.

Eserin dış kapağında “Hāzā İnşā’-i Mergüb” başlığının bulunması ikinci ihtimâli güçlendirmektedir. İlk kısımdaki mektupların kâtiplere, çeşitli makâmlara bir mektup yazarken hangi

⁴ “Kaptan-ı Deryâ Hasan Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: “Cezayirli Gazi Hasan Paşa’ya Dair”, Türkiyat Mecmuası, (Uzunçarşılı, 1942)

⁵ ‘ ‘Ruslar Çeşme muvaffakiyetinden sonra, Limni adasına asker çıkarıp, muhasara etmişlerdi; bunu duyan Hasan Paşa ufak kayıklara 700-800 kişi doldurup, kendisi de beraber olduğu halde adaya geçip, düşmanı mağlup ederek yedi topunu almış ve bundan sonra Maydos limanı tarafına gizlenen düşmanı tard ve Mondros limanına çıkanları da perişan ile, boğaz ve tarafını düşmanın tecavüzünden kurtarmış ve bu büyük hizmete karşı altun çelenk ve gazi unvanı ile taltif edilmiştir. İşte Hasan Paşa bu hizmetinden sonra, vezirlikle Cafer Paşa’nın yerine kapudan-ı deryalığa getirtilmişti (zilhicce 1183= nisan 1770)’’(Uzunçarşılı, 1942, s. 20-21).

üslûpla yazılmalı, hangi mertebelere/makâmlara hangi unvânlarla hitâb edilmeli vs. gibi bilgileri öğretmek amacıyla eklendiği âşikârdır. İnşâ' - i Mergûb eserlerinin çalışmamıza konu olan örneğinde de görüldüğü üzere kâtiplere üslûp öğretmek amacıyla oluşturuldukları anlaşılmaktadır.

"İnşâ'-i Mergûb adlı eserlerin bilhassa 18. yüzyılın sonlarından itibaren çok sayıda örneğini görmekteyiz. Bu eserlerin hemen hepsinde aynı üslûbun gözetildiğini söyleyebiliriz. Buna göre eserin tertibinde evvelâ "İlm-i İnşâda Müstâmel Olan 'Arabî ve Farsî Lugatlar" başlığı altında inşâ ilminde sık kullanılan sözcüklerin genel bir sözlüğü verilmektedir. Daha sonra ise kâtiplerin vasıfları ve riâyet etmeleri gereken kurallardan bahsedilen kısa bir giriş bölümü; Arabî ayların remizleri, hesap cetvelleri, ednâdan 'alâya, 'alâdan ednâya mektuplar, âile bireylerinin mektuplaşmaları gibi bölümler yer almaktadır. Bu öğretici mâhiyetteki bilgiler ile "İnşâ'-i Mergûb" eserlerinin kâtiplere el kitabı olma gâyesi taşıdığını anlamaktayız. Ayrıca bu eserlerde gözetilen üslûbun ve tertibin birbirine çok benzer olması, hattâ bâzılarının neredeyse aynı olması ise bu eserlerin birbirinden istinsah edildiğini de düşündürmektedir."(Gültekin, 2015, s. 250)

Eserin hem zahriyesinde hem de ikinci kısmında bulunan 92a sayfasında aynı imzânın (Humbaracı Mustafa) bulunması bize mecmû'anın tek bir eser olduğunu kanıtlar niteliktedir. Buraya kadar eserdeki tarihler hakkında tartışmamızın sebebi eserin ilk kısmında tarih olmayışı ve iki künye numarasıyla arşivlenişidir.

3. Eserin Muhtevâsı

3.1. Eserdeki Mektupların Muhâtapları

Mecmû'anın muhtevâsını resmî ve özel mektuplar oluşturmaktadır. Resmî mektuplar, Kaptan-ı Deryâ, Defterdâr, Şeyhülislâm, Paşa, Kaymakam, Sadrazam, Vezirler, Müftü, Serasker, Vâli gibi çeşitli makâm sahiplerine yazılan arz-ı hâl, elkâb, kâ'ime, tezkere, unvân gibi mektuplardan oluşmaktadır. Özel mektuplar ise vâlide, peder, oğul, akrân, hanımlar... arasındaki yazışmalardan oluşmaktadır.

Eserde ilm-i inşâ' hakkında lugat, kâtiplerin sâhip olması gereken vasıflar, ebced manâları, hicrî ayların remizleri gibi bilgiler de yer almaktadır. Eserdeki diğer tüm yazışmaların, gerek resmî gerek özel olsun, bu bilgilerin nasıl uygulanması gerektiğini öğretici mâhiyette örnekler olduğu anlaşılmaktadır.

3.2. Eserin Ser-nâmeleri/İçindekiler:

Bu başlık altında eserdeki ser-nâmeler sıralanmıştır. Bu ser-nâmelerden aynı zamanda mektupların muhâtapları tafsîlatlı biçimde anlaşılacaktır.

1. Şevketlü Mehâbetlü Kudretlü Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh Hâzretlerine 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Tahrîr Olunur (1b-2a)

2. Kıpudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Hâzretlerinden Defterdâr Efendiye Tahrîr Olan Elkâb-ı Mektûb (2a-2b)

3. Kırım Hanlarına 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Yazılır (2b-3a)

4. Kıpudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Hâzretlerinden Aydoslu Mehmed Paşa Hâzretlerine Tahrîr Olunan Tavşîye Kâ'imesidür (3a-4a)

5. Çapudân-ı Deryâ Devletlü -ve Mütevekkî'dur- Hasan Paşa Hazretlerinden Şadr-ı Sâbık Devletlü Yigen Paşa Hazretlerine Yazılan Kâ'imedir (4a)
6. Devletlü Çapudân-ı Deryâ Hasan Paşa Hazretlerinden Melek Paşa Hazretlerine Yazılan Mektûb (4a-5b)
7. Devletlü Ğâzî -Hazretlerinüñdür- Hasan Paşadan İki Tuğla Başlara Kâ'imedir (5b)
8. Ğâzî Hasan Paşadan Vüzerâya Tahrîr Olunan Mektûbların Elkâblarıdır (5b-6b)
9. Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Yanğodos Oğlı Bölük Başısına Yazılan Kâ'imedir (6b-7a)
10. Yeñişehir Monlâsına Yazılan Kâ'imedir (7a)
11. Tavaş Kâđisine Yazılan Kâ'imedir (7a)
12. Kethudâ Begden Çapudânlara Yazılan Kâ'imedir (7a-7b)
13. Vüzerâya Yazılan Tavşiyeye Mektûbların İntihâsıdır (7b-8a)
14. Ğâzî Hasan Paşadan Şadr-ı 'Âlilere Tahrîr ü İrsâl Olunan Kâ'imeniñ Ser-nâmesidir (8a)
15. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Semâhatlü Şeyhu'l-islâm Efendi Hazretlerine Yazılan Mektûb (8b-9a)
16. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Aydın Kâ'im-mağâmına Yazılan Kâ'imedir (9a-10a)
17. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Devletlü Cezzâr Aħmed Paşaya Yazılan Mektûbdur (10a-12b)
18. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Şâhib-i Devlete Tahrîr Olunan Mektûb-ı Elkâbdur (12b-13a)
19. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Tatar Ğanlarına Mektûb-ı Elkâbdur (13a-14a)
20. Çapudân-ı Deryâ Hasan Paşadan Celâdetlü Ğan-ı 'Âlî-şânlara Yazılan Kâ'imedir Ve's-selâm (14b)
21. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Hazretlerinden Şadr-ı Rum Fazîletlü Efendiye Tahrîr Olunan Mektûbdur (14b-15b)
22. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşadan Cezâyir Dârü'l-Mücâhidîn Müftisine Yazılan Kâ'imedir (15b-17a)
23. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Efendimiz Hazretlerinden Semâhatlü Nağîbü'l- Eşrâfa Yazılan Mektûbdur Yâ Hü(17a-18a)
24. Ğvâceğân-ı Dîvân-ı Hümâyüñdan Çapucı Başılara Bu Minvâl Üzre Yazılır (18a-19a)
25. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşa Hazretlerinden Çapucı Başılara Kâ'imedir (19a-19b)
26. Ğvâceğân-ı Dîvân-ı Hümâyüñdan Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Mührdârından Dergâh-ı 'Âlî Çapucı Başılıarından Filibe A'yanına Yazılan Kâ'imedir Tesvîd-i 'Aţâ Efendi (19b-21b)
27. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşa Efendimiz Hazretlerinden Sa'âdetlü Silahdâr Hazret-i Şehr-yârî Ağa Hazretlerine Tebrîk Kâ'imesidir (21b-23a)
28. Çapudân-ı Deryâ Hasan Paşadan Sa'âdetlü Şeyhu'l-belede Yazılan Kâ'imedir (23a-23b)

29. Çapudân-ı Deryâ Hasan Paşadan Dârü's-sa'âde Ağasına Mektûb (23b-24a)
30. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Hasan Paşadan Devletlü Şadr-ı A'zam Hâzretlerine Yazılan Mektûb (24a-24b)
31. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşadan Devletlü Şadr-ı A'zam Hâzretlerine Kâ'imedür (24b-25b)
32. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşadan 'İsmetlü Sulţân-ı 'Aliyyü's-şâna Yazılan Tezkeredür (25b-26a)
33. Devletlü Çapudân-ı Deryâ Hasan Paşadan Şerîfe Kâ'imedür (26a)
34. Çapudân-ı Deryâ Devletlü Ğâzî Hasan Paşa Hâzretlerinden Şerîfe Mektûbdur (26a-26b)
35. H'âceğândan Vüzerâya Yazılan Kâ'imedür (26b-30b)
36. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşa Efendimiz Hâzretlerinin Hâzinedârlarından Devletlü Şadr-ı A'zam Yûsuf Paşa Hâzretlerine Kâ'imedür (30b-31b)
37. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşadan Burusada Hâzinedâr-zâde Hüseyn Ağaya Yazılan Kâ'imedür (32a)
38. Çapudân-ı Deryâ Ğâzî Hasan Paşadan Tırhala[lı] 'Ömer Bege (32a)
39. Tersâne-yi 'Âmire Eminlerine Yazılan Kâ'imedür (32a-34a)
40. Bu Dağı Cenâb-ı Maĥdûm-ı Me'âlî-yi Mersûm Hâzretleri Cânib-i Şeref-câlibine Yazılmışdur (34a-35a)
41. İşbu 'Arz-ı Hâl-i Süziş-iştimâl Dağı Püser-i Ser-efser-i Çakerî Müşârü'n-ileyh Hâzretleri Taraf-ı Bâhirü's-şerefine Yazılmışdur (35a-35b)
42. Der-kenâr Yazılmışdur (35b-36a)
43. Bu Dağı Maĥdûm-ı Şeref-mersûm Cânib-i Meyâmin-lüzûmlarına Tahrîr Olunan Niyâz-nâmedür (36a-37a)
44. Hâmiş Hülûş-nâme Nüvişte Em (37a-38b)
45. Elsine-yi Nâsda Kemâl-i Ma'ârif ve Eşnâf-ı Fünûn İle Ma'rûf u Mevşûf Olan Kânî Efendi Ahlâk u Küttâbda İken Taraf-ı Mîr-i Muhteşemden İbrâ'il Müftîsi Efendiye Tahrîr Eylediği Nikât-ı Üslûb-ı 'Ârifânelidür (38b-40a)
46. Bir Hoşça Şüretdür (40a-41b)
47. Râğıb Paşa Merĥûmuñdur (41a-44b)
48. Donanma-yı Hümâyûn Kalyonları İhrâc Olunduğda Yazılan Takrîrdür (44b)
49. Donanma-yı Hümâyûn Kalyonları Tersâne-yi 'Âmireden Alarğa Olunmalarıyiçün Yazılan Takrîrdür | 2210 | (44b-46a)
50. Şüret-i Evvel (46a-46b)
51. Mışr Vâlîsine Bu Münâsibdür (46b-47a)
52. Tarz-ı Âĥar (47a)

53. Ser-‘Asker Olan Vüzerāya Böylece Elyakdur (47a-47b)
54. Bu Dağı Ta‘zımlüce D[ı]ger Tarz-ı Müsvedde (47b)
55. Bu Dağı Kezālik Tevķırlüce Dıger ‘Unvāndur (47b)
56. Vüzerāya Tahrıri Elyakdur (48a)
57. Vüzerādan Devlet Kethudāsı Olana (48b)
58. Şüret-i Āhar (48b-49a)
59. Nişāncı Efendiye Tahrıri Ehaķķdur (49a-49b)
60. Dıger (49b)
61. Tezkere-yi Evvel ü Şānı Efendilere (49b)
62. Tarz-ı Āhar (49b)
63. Kethudā Kātibi Efendiye (49b-50a)
64. Darbhāne-yi ‘Āmire Nāzırı Ağaya Elyakdur (50a-50b)
65. Hemvāre (50b)
66. Dārü’s-sa‘ādeti’ş-şerıfe Ağası ‘Unvānı Böylece Ensebdür (50b)
67. ‘Arz-ı Hāl Silaħdār-ı Cenāb-ı Şehr-yārı Ağaya (50b-51a)
68. Rikābdār-ı Şehr-yārıye (51a)
69. Başka ‘Unvāndur (51a)
70. Ser-çukadār-ı Şehr-yārı Ağaya (51a-51b)
71. Dıger (51b)
72. ‘Ulemā-yı A‘lāmdan Olanlara (51b)
73. Aķrāndan Aķrāna (51b-52a)
74. Dıger (52a)
75. Meşāyıħdan Birine (52a)
76. Şadr-ı A‘zam Erenlerine (52a-52b)
77. Şeyhu’l-islām Efendiye (52b-53a)
78. Kādı-‘Askerler Çelebisine Vüzerādan (53a-53b)
79. Mışr Vālīsine (53b)
80. Esb İrsālinde ve Gerek Esb Vürüdında Tahrıri Olunur (54a-55a)
81. Serdār-ı Ekrem-i Celādet-şiyem Hāzerātına (54a-54b)
82. Hāzretlerinüñ Hāk-pāy-i Celilü’l-i‘tibārlarına (55a)

83. Yeñiçeri Ağasına Tebrîk Žımnında Yazılan Mektübdur (55a-55b)
 84. H̄vānende Maķūlesinüñdür (55b)
 85. Sikke ve Kefçe Nāzırlarına (55b)
 86. Berāy-ı Tebrîk-i ‘İydiye (56a)
 87. Medīne-yi Münevvere Ferāšet Vekiline (56a)
 88. Ehibbādan Ehibbāyadur (56a)
 89. Sulṭānlara (56b)
 90. Āḫar Tavṣiye (56b)
 91. Dīger Tebrîkdür (57a)
 92. Şadr-ı A‘zamdan Konyada Seccāde-nişin Çelebi Efendiye Tahrîr Olunan (57a-57b)
 93. Bu Daḫı Taraf-ı Müşārü’n-ileyhden Kādiriyye Şeyhine Tahrîr Olunur (57b-58b)
 94. Koca Muştafâ Paşa Şeyhine (58b-59a)
 95. Tarikat Meşāyihlarına (59a-60a)
 96. Konyada Seccāde-nişin Çelebi Efendiye (60a-62a)
 97. Bu Daḫı Meşāyih-ı ‘İzāma (62a-63b)
 98. Ser-nāme (63b-64a)
 99. H̄azretlerinüñ Nādī-yi Sa‘ādet-mevfurlarına (64a)
 100. Devletlü ‘İnāyetlü ‘Aṭıfetlü Re’fetlü Veliyyü’n-ni‘am Efendim Sulṭānum H̄azretleri (64a-64b)
 101. Şevketlü Mehābetlü Kudretlü Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh H̄azretlerine ‘Arz-ı Hāl Bu Minvāl Üzre Tahrîr ü Terķim Olunur (64b-65a)
 102. Şadr-ı A‘zam H̄azerātına Bu Daḫı Ba‘zı Ta‘zımlüce ‘Unvāndur (65b)
- Hāzā İnşā’-i Mergüb*** (67b-100a)
1. Ednādan A‘lāya Mektübdur (68b-69b)
 2. A‘lādan Ednāya Mektübdur (68b-69b)
 3. Aḫrāndan Aḫrāna ve ‘Aziz Yārāna Mektübdur (70b-72a)
 4. Benim Karındaş-ı ‘Azizim Aḫmed Efendi H̄azretleri (72a-73b)
 5. Merḫūm Meḫammed Eşref Defterdār-ı Esbak H̄ānesi Tarafına Mektübdur (73b-75b)
 6. Vālidesinden Ođlına Mektüb (75b-76b)
 7. Hālilesinden Zevcine Mektüb (76b-77a)
 8. Bu Def‘a Taraf-ı ‘Ālilerine İsmā‘il Ketḫudā Yediyle İrsāl Buyurulan Tahrîrāt (77a-78a)

9. Rikâb-ı Hümâyûna 'Arz-ı Hâl (78a-78b)
10. Şadr-ı A'zam ve Sâ'ir-i Vüzerâya 'Arz-ı Hâl (78b-79a)
11. Şeyhu'l-islâm Efendilere 'Arz-ı Hâl (79a-79b)
12. İltizâm Temessüki (79b-80b)
13. Tapu Temessüki (80b-81b)
14. Deyn Temessüki (81b-82a)
15. Edâ Temessüki (82a)
16. Bir Hanimdan Bir Hanıma Tezkeredür (82a-82b)
17. Maḥabbet-nâme (82a-85a)
18. Ebced Ma'naları Budur ki Taḥrîr ü Beyân Olunur (85b)
19. Ser-nâme ki Yuḡarıda Zıkr Olındı (86a)
20. 'İlm-i İnşâ'da Müsta'mel Olan 'Arabî Luḡatlerdür (87a-91b)
21. Ednâdan A'lâya (92b)
22. Patrike Yazılan Elkâb-ı Tezkeredür (92b)
23. Ednâdan A'lâya (92b)
24. Ferâşet-i Şerîf Şüretidür (94b-95a)
25. Pâdişâh[a] 'Arz-ı Hâl Şüretidür (95a-95b)
26. Paşaya 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Taḥrîr Olunur (95b-96b)
27. Ednâdan A'lâya 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Taḥrîr Olunur (96b-97a)
28. Ednâdan A'lâya 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Taḥrîr Olunur Efendim (97a-97b)
29. Ednâdan A'lâya 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Taḥrîr Olunur (97b-98a)
30. A'lâdan Ednâya Mektûb Şüretidür Benim Efendim (98b)
31. Evḡâf-ı Hümâyûn Nâzırı Devletlü Ḥas[î]b Paşa Ḥâzretlerine 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Taḥrîr Olunur (99a)
32. Fazîletlü Semâhatlü Mürüvvetlü Efendim Sulṡânım Ḥâzretleri (99b)
33. Ḥulûş-nâme (100a)

Der-kenâr Ser-nâmeler

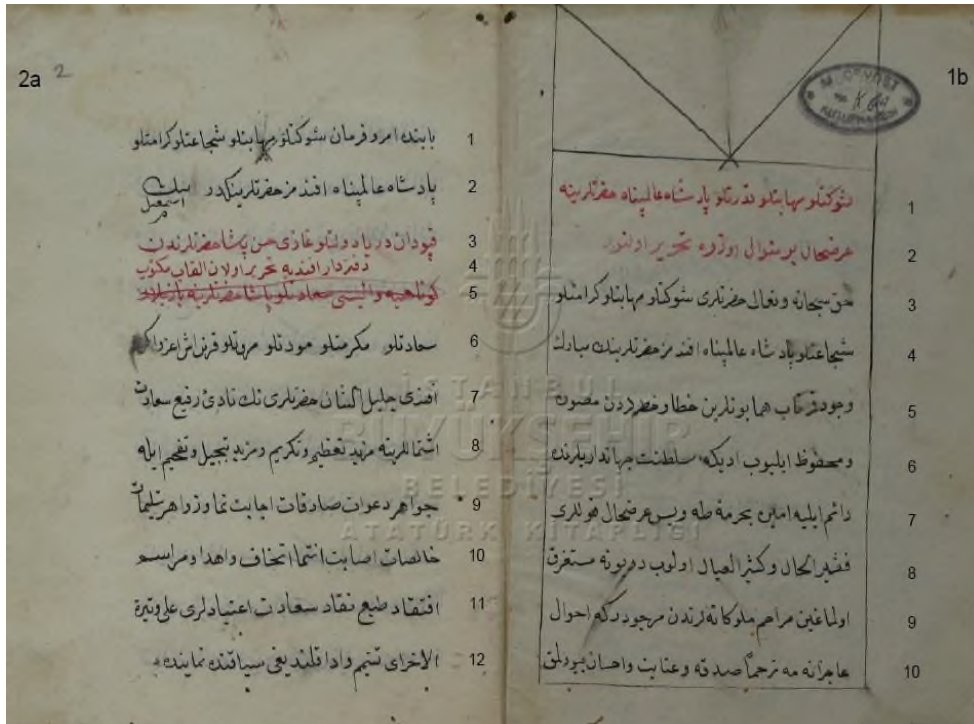
1. Ferâşet-i Şerîf Vekîline Mektûbdur (68b-70a)
2. Benim Sulṡânım Efendim Ḥâzretleri (70a-71a)
3. Üzeri Böyle Taḥrîr Olunur (71a-71b)

4. Mekke-yi Münevvere Vekiline ve Zemzem-i Şerif Saçkalarına Mektübdur (71b-74a)
5. Hālā Mekke-yi Mükerreme Şerifine (74a-74b)
6. Arpalık veyāhud Manşib Şāhibinden Nā'ibe Mürāsele (74b-75b)
7. Oğlından Pederine Mektübdur (76a-79b)
8. İfāde-yi Hāl Zımnında Tezkeredür (79b-81a)
9. İtq-nāme Bu Siyākda Tahrîr Şüd (81a-83a)
10. Dükkān Kirāsını Peşinen Kıymetini Müş'ir Tahvîldür (83a-84a)
11. A'yan Vilāyetinden Mürûr Tezkeresidür (84b-85a)
12. İzn-nāme Kāđilerden Tahrîr ü Terķim Olundı (85a)

Sıralamamıza göre 26. ve 45. Ser-nâmeler sayfa sonuna gelip, diğer sayfa başında devam etmiştir. Sona gelen kısımlarında harfler noktasız, başa gelen kısımlarda noktalı olarak yazılmıştır. Bu durum kâtibin dalgınlığından veya sonradan noktaların konulmasının unutulmasından kaynaklanabilir. Ayrıca 28. 29. ve 31. Ser-nâmelerin sayfa kenarlarındaki zencireklere atılması da dikkat çekicidir.

4. Mecmûa'da Bulunan İlk Mektubun İncelenmesi: Bu başlık altında mecmû'ada bulunan ilk mektup yapı ve muhtevâ bakımından incelenmiştir.

4.1. Mektubun Orijinal Metni:

(1b-2a)

4.2. Mektubun Transkripsiyonlu Metni:

[1b]

(1) **Şevketlü Mehâbetlü Kudretlü Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh Hazretlerine (2) 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Tahrîr Olunur**

(3) Hağ sübhânehu ve te'âlâ hazretleri şevketlü mehâbetlü kerâmetlü (4) şecâ'atlü pâdişâh-ı 'âlem-penâh efendimiz hazretlerinin mübârek (5) vücûd-ı kamer-tâb-ı hümâyûnların hağâ vü hağarlardan maşûn (6) u mağfûz eyleyüp erîke-yi saltanat-ı cihân-dârîlerinde (7) dâ'im eyleye âmîn bi-hürmeti Tâ-hâ ve Yâ-sîn 'arz-ı hâl-i kulları (8) fakîrû'l-hâl ve keşîrû'l-ıyâl olup düyûna müstağrak (9) olmağın merâhim-i mülûkânelerinden mercûdur ki ahvâl-i (10) 'âcizâneme terağhûmen şadağa vü 'inâyet ü ihsân buyurulmak [2a] (1) bâbında emr ü fermân şevketlü mehâbetlü şecâ'atlü kerâmetlü (2) pâdişâh-ı 'âlem-penâh efendimiz hazretlerininüdür. M. İsmâ'îl Bende.

4.3. Mektubun Bölümleri

Mektup, 12 satır ve 79 kelimededen oluşmaktadır. Bu kelimelerden 57'si Arapça, 12'si Farsça, 8'i Türkçe, 2'si de Rumca'dır. Bu kelimelerin çoğu unvân ve sıfatlardan oluşmaktadır.

Satır araları seyrek, harfler ve kelimeler birbirine sıkı bir şekilde yazılmıştır. Bu üslûp kâtipliğın gerekliliklerinden olarak eserin içinde de belirtilmektedir: " [68a] (1) evvelâ kâtib olanlara gerekdür ki her kişînüñ (2) merâtîbin bilüp mertebesine lâyıq du'â ve şenâ tahrîr (3) eyleye vü harfleriñ şıx ve satırlarıñ seyrek yaza..."⁶

4.3.1. Ser-nâme/Elkâb

"Şevketlü Mehâbetlü Kudretlü Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh Hazretlerine 'Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Tahrîr Olunur"

Mektubun ser-nâmesi kırmızı mürekkeple (sürh) yazılmıştır. Ser-nâmede toplam 14 kelime bulunmaktadır ve mektubun bir arz-ı hâl olduğı ve muhâtabın/makâmın pâdişâh olduğı anlaşılmaktadır. Burada sıfatların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Gönderilen makâma yani pâdişâha lâyıq ve münâsib sıfatların sıralanması bu kısmın elkâb kısmı olduğunu da göstermektedir. "Elkâb daha çok unvan ve büyüklük bildiren sözler olarak bilinir." (Şahin, 2005, s. 42)

Yukarıda eserden yaptığımız alıntıda kâtiplerin vasıflarından olarak herkesin mertebesine uygun duâ ve şenâ yazmaları gerekliliğı elkâb bölümü için kastedilmiş olmalıdır. Bu bölümde sıfatlar peş peşe sıralanarak tensîkû's-sıfat yapılmaktadır. Sıralanan unvânlara baktığımızda özellikle "şevketlü" unvânının pâdişâha has bir sıfat olduğunu görüyoruz: "...Zât-ı hazret-i pâdişâhiye mağşûş 'unvân-ı celîldir..." (Şemseddîn Sâmî, 2006, s. 789)

"Görünüşü ihtirâz u hürmet ve ta'zîm hissini veren, heybetli, mehîb, şanlı." (Şemseddîn Sâmî, 2006, s. 1435) anlamındaki "mehâbetli" sıfatı ise pâdişâhlara münâsib olup eserde diğeri devlet adamlarına yazılan mektupların ser-nâmelerinde kullanılmamıştır.

⁶ Adı geçen mecmû'anın 67b-68b sayfaları arasında "Hâÿü İnşâü-i Mer'ûb" başlığı altında kâtiplerin sahip olması gereken bâzı vasıflar sıralanmıştır.

æudretlü; ‘İnşâ’ lisânında selâfîn-i ‘izâm hâzerâtına verilen ‘unvânlar cümlesindedir.’ (Şemseddîn Sâmî, 2006, s. 1057) Açıklamasına göre bu sıfatın da pâdişâhlara has bir unvân olduğunu anlıyoruz. Şevketlü, mehâbetli, kudretlü unvânları ser-nâmelerde sadece pâdişâh için kullanılmıştır. Bu mertebeye münâsib kullanılan unvânlardan mektubu kaleme alan kâtip, münşî veya muharririn ilm-i inşâ’nın kâ’idelerini bildiğini söylememiz mümkündür.

‘Âlem-penâh sıfatı ise pâdişâhın büyüklüğünü ve merhametini gösteren bir unvândır. Âlemin ona sığındığı azametli pâdişâh anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu sıfatla, mektubu yazan kişinin merâmdaki isteğine bir hazırlık yaptığı düşünülebilir.

Metindeki diğer mektup ser-nâmelerinde çeşitli makâmlara karşı kullanılan bazı unvânlar ve bunların sıraları ise şöyledir: (Bakınız: İçindekiler)

Şeyhülislâmlara: Semâhatlü (15)

Paşalara: Devletlü (5, 17)

Sadrazamlara: Fazîletlü (21); Devletlü (30,31,36)

Nakîbüleşrâfa: Semâhatlü (23)

Silâhdâra: *Sauâdetlü* (27); Cenâb-ı Şehr-yârî (65)

Şeyhülbelede: Sa‘âdetlü (28)

4.3.2. Duâ/Niyâz

“*Hâk sübhânehu ve te‘âlâ hazretleri şevketlü kerâmetlü şecâ‘atlü pâdişâh-ı ‘âlem-penâh efendimiz hazretlerinüñ mübârek vücûd-ı kamer-tâb-ı hümâyûnların haşâ vü haşarlardan maşûn u mahfûz eyleyüp erike-yi salţanat-ı cihân-dârîlerinde dâ’im eyleye âmîn bi-hurmeti Tâ-hâ ve Yâ-sîn*”

Mektupta isteğe geçmeden önce âdet olduğu üzere gönderileceği kişiye duâlarda ve hoş niyâzlarda bulunulur. Bunun aynı zamanda alt makâmdan üst makâma (ednâdan a’lâya) gönderilen mektuplarda saygı ve hürmet rüknü olduğunu söylememiz mümkündür. Buradaki duâda pâdişâhın sıfatları tekrar sıralanmış ve onun yanlışlıklar, kötülükler, tehlikelerden korunması ve cihânı kaplayan saltanat tahtında dâim olması için Allâh’a niyâzda bulunulmuştur.

Duânın “*âmîn*” kelimesi ile bittiği görülmektedir.⁷ Bilindiği gibi Tâ-hâ ve Yâ-sîn hem sûre isimleri hem de Hz. Peygamberin isimlerindedir; yani Hz. Peygamberin tavassutuyla duânın kabûlü arzulanmaktadır.

İslâm geleneği gereği ve Dîvân Edebiyatı töresince “Sen duyurmazsan ben duyamam. Sen göstermezsen ben göremem. Sen bildirmezsen ben bilemem. Sen söyletmezsen ben söyleyemem. Sen istemezsen ben isteyemem...” (Atik, 2016, s. 102) düstûru ve şi‘ârı vardır. Bundan mütevellid şâirlerimiz ve münşîlerimiz bir eser kaleme alırken, bir yazıya başlarken ilk iş olarak Allâh’ı ta‘zîm etmek ve ona

⁷ “Münşeatlarda şahsa yöneltilen duaların âmîn lafzı ile bittikleri görülmektedir.” (Şahin, 2005, s. 48)

şükürlerde bulunmak maksadıyla tahmîd bölümünü yazmaya veyâ tahmîd yerine geçecek remizler kullanmaya gayret etmişlerdir.

Mektupta tahmîd bölümü bulunmamaktadır, ancak tahmîd yerine geçebilecek duâ bölümünün muhâtap fâilini işâret eden “*Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hâzretleri*” ibâresi alınabilir.

4.3.3. Merâm/ Mektubun Yazılış Sebebi ve Hâtıme

Duâdan sonra mektubu yazan asıl isteğini söyleyip mektubu bitiriyor. Bu kısımda isteğe geçişte ‘arz-ı hâl-i kulları [şudur ki:] ifâdesi yer alarak mektubun yazılış sebebi açıklanıyor:

faķîrû'l-hâl ve keşîrû'l-‘iyâl olup dÿyûna müstağrak olmağın merâhim-i mülükânelerinden mercûdur ki ahvâl-i ‘acizâneme teraħħumen şadaķa vü ‘inâyet ü ihsân buyurulmaķ bâbında emr ü fermân şevketlü mehâbetlü secâ‘atlü kerâmetlü pâdişâh-ı ‘âlem-penâh efendimiz hâzretlerinüdür. M. İsmâ‘îl Bende

Burada mektubun istek kısmının en kısa bölümlerinden olduğunu görüyoruz. Çünkü üst makâma yazılan mektupların gereksiz sözlerden ‘ârî olması elzemdir. Maksad neyse tıpkı burada olduğu gibi kısa ve öz bir şekilde söylenir.

Buradaki merâmın maddî bir beklenti olduğu görülmektedir. Maddî ihtiyâcın sebepleri ise şunlardır:

1. *Faķîrû'l-hâl olmak*

2. *Keşîrû'l- ‘iyâl olmak*

3. *Dÿyûna müstağrak olmak*

Bunları **engelleyci güçler**; talebin yerine getirilmesini ise **destekleyici güç/ler** olarak düşünebiliriz.

Fakîr bir vaziyette ve hânesindeki nüfusun kalabalık olması sebebiyle pâdişâhın yüce merhametine sığınp, onun kendisine acıyarak, sadaka ve ‘inâyet ü ihsân nâmı altında maddî bir yardım etmesi isteğinde bulunuluyor. Bu, bir kereliğe mahsûs bir yardımdan ziyâde büyük ihtimâlle maaşının artması isteğidir.

Burada anahtar kelime olarak “*dÿyûna müstağrak olmağın*” kısmını alabiliriz. Bu, isteğin öz ve etkili bir şekilde açıklandığını gösteren bir nişândır âdetâ. Çünkü yazan kişinin pâdişâh gibi en üst makâmda olan birinden isteği var ve bunu en etkili bir şekilde söylemesi gerek. Böylece maddî ihtiyâcın en büyük sebebi ve mektubun can alıcı ifâdesi olan anahtar kelimemizden şu anlamları çıkarabiliriz: “Eğer bana ihsânda bulunmazsanız borç batağından çıkamayacağım; sizden maddî beklentide olmamın sebebi daha fazla borçlara batmamaktır”.

4.3.4. Mektubu Kimin Yazmış Olabileceği ve Kaptan-ı Deryâ Hasan Paşa'nın Yazmış Olamayacağı Meselesi

Mecmû'anın ilk kısımlarında Kaptan-ı Deryâ Hasan Paşa'nın mektuplarının yoğunluğu bize ilk mektubun da onun tarafından yazıldığı/yazdırıldığı düşüncesini verebilir. Ancak aşağıdaki bilgiler bunun çok zayıf, neredeyse imkânsız bir ihtimâl olduğunu gösteriyor:

"Hasan Paşa öldükten sonra, üzerindeki mirî mukataalardan gerek başlı başına ve gerek müşterek olan malikânelerin miktarı ve gelirleri pek mühim bir yekûn tutmakta olduğu görülmüştür. Terkettiği atlarının adedi kırk sekiz olup, hepsi muhtelif renkte cins atlardı; içlerinde 555, 400, 300 kuruşa satılan kıymetlileri vardı. Yalnız atların satılmasından hasıl olan para 13508 kuruş etmiştir ki, zamanına göre, mühim bir paradır."(Uzunçarşılı, 1942, s. 37)

Kaptan-ı Deryâ Hasan Paşa'nın bu kadar serveti görev süresince biriktirdiği, daha önceleri maddî ihtiyâcı olduğu düşünülebilir ancak Uzunçarşılı'nın verdiği bir diğer bilgiye göre görevinin başındayken de oldukça servete sâhip idi: "1204 senesinde Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya sadaret tevcihi fermanı ile kürk ve kılıcı teslim memur olan küçük Hüseyin Ağa'ya Hasan Paşa⁸, ikramen, senevî 40 kese akçe getiren bir malikâne ile bir mücevherli hançer ve 1000 altın verilmiştir (Yazma mecmua,71). Bu kayıt Hasan Paşa'nın serveti hakkında ufak bir misaldir."(Uzunçarşılı, 1942, s. 37) Mektubun, evkâf memûru gibi ednâ dereceyi hâiz herhangi bir devlet kademesindeki görevli tarafından yazıldığı düşünülebilir.

4.3.5. Maddî Beklentinin Sebepleri

Mektubu yazanın 3 sebebi olmasının yanı sıra şunları da göz önünde bulundurabiliriz:

1. Mecmû'anın 19. yüzyılda yazıldığı, derlendiği âşikârdır. Bu, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine yaklaştığı, dış borçlarının olduğu bir zaman dilimidir. Devlet kademesindeki görevlilerin maaşlarında düşüş olduğu ve bundan dolayı mektubu yazan şahıs gibi hânesi kalabalık olanların geçimini zor sağladığı muhtemeldir.

2. Pâdişâhın temsilcisi hüviyetinde olan bir devlet görevlisinin geçim sıkıntısı yaşamasının halk tarafından hoş karşılanmayacağı ve devletin itibârının zedeleneceğinden dolayı böyle bir talepte bulunulmuş olabilir.

3. Yaşam kalitesinin artması; dolayısıyla vazîfesini daha iyi bir şekilde yerine getirme ihtiyâkıyla böyle bir beklenti içinde olabilir.

Tüm bunlardan şunu çıkarabiliriz: Talebin yerine getirilmesi sonucunda aslında pâdişâhın kendisine -devletin ve makâmının itibârını zedeleyecek bir durumu ortadan kaldırmasıyla- yardım edeceği hissi verilmeye çalışılmış, istek reddedilemeyecek bir şekilde kuvvetlendirilmek istenmiştir.

⁸ Hasan Paşa[ya] olmalı.

Mektuptaki hâtime bölümü istekle birleştirildiği için ayrı bir başlık altında incelemeyeceğiz. Hâtime olarak alabileceğimiz cümle şudur: **“emr ü fermân şevketlü mehâbetlü şecâ’atlü kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinüñdür”**

Mektup biterken de pâdişâhın sıfatlarının sıralandığını görüyoruz. Ser-nâme, duâ ve hâtimedeki tekrarlanan sıfatlarla bir ritim oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. “Ritme dair farklı kabullerin olduğu edebî dünyada kimileri ritmin esasını belli aralıklarla tekrara bağlamışken kimileri de bunun zıddı bir görüşle düzenli aralıklarla tekrarlanan hareketlerin dışındakileri de ritim olarak kabul etmiştir.”(Şahin, 2005, s. 30)

Sıfatların sıralanışındaki yer değişimleri de dikkat çekmektedir:

Ser-nâme/Elkâb bölümünde: *Şevketlü Mehâbetlü Kudretlü*

Duâ/Niyâz bölümünde: *Şevketlü Mehâbetlü Kerâmetlü Şecâ’atlü*

Hâtimedede: *Şevketlü Mehâbetlü Şecâ’atlü Kerâmetlü*

Talep bölümündeki ritmin diğer bölümlere göre daha zayıf olması ise normaldir. “Talep, mektubun gönderiliş amacı olduğundan ahenkten çok anlama önem verilir, belki bu sebeple mektubun diğer bölümleri hemen hemen aynı üslûp özelliğini gösterebilir de talep bölümü mektuptan mektuba farklılık arz eder.”(Şahin, 2005, s. 31)

Ancak buna rağmen talep bölümünün başlangıcında *faķîrû'l-hâl ve keşîrû'l-ıyâl terkîbleri* arasında ritim unsuru olarak sec'- i mutarraf bulunmaktadır.

Mektubun sonunda imzâ bulunmaktadır ve yazının bitimine, sol tarafa atılmıştır. “Unvanlar denk ise imza mektubun bitiminde sağ taraf, alt rütbeden birisi gönderirse sol tarafa yazılmalıdır”(Haksever, 1995, s. 10) Bende kelimesi de alt makâmdan üst makâma yazıldığını belirten bir nişândır ve saygı ve hürmet bildirisiidir.

5. Sonuç

Çalışmamızla, yüksek lisans tezimize konu olan İBB Atatürk Kitaplığı'nda MC_Yz_K0069 arşiv numarası ile kayıtlı münşe'at mecmû'asının genel bir tanıtımı yapılmıştır. 19. yüzyılda derlenmiş olan eserin künye bilgilerinden bahsedilmiş, muhtevâsının dökümanı eksiksiz verilmeye gayret edilmiş, içinde bulunan ser-nâmeler ilmî transkripsiyon harfleriyle aktarılmış ve mecmû'anun geniş çaplı olarak tanıtılması hedeflenmiştir. Çalışma, eserde yer alan ilk mektubun yapı ve bilhassa muhtevâsının incelenmesiyle son bulmuştur.

Bu çalışmadan şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Münşe'at mecmû'aları resmî mektuplaşma, özel mektuplaşma veya her iki türü de kapsayan metinlerden oluşabilir.

2. İnşâ' mecmû'alarının, bilhassa “İnşâ'-i Mergûb”ların kâtiplere veya talebelere ilm-i inşâ'nın esaslarını öğretmek amacıyla derlenen mecmû'alar olduğu anlaşılacaktır.

3. İncelenmiş olan mektuptan hareketle pâdişâha yazılan bir arz-ı hâl örneğinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunulabilir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

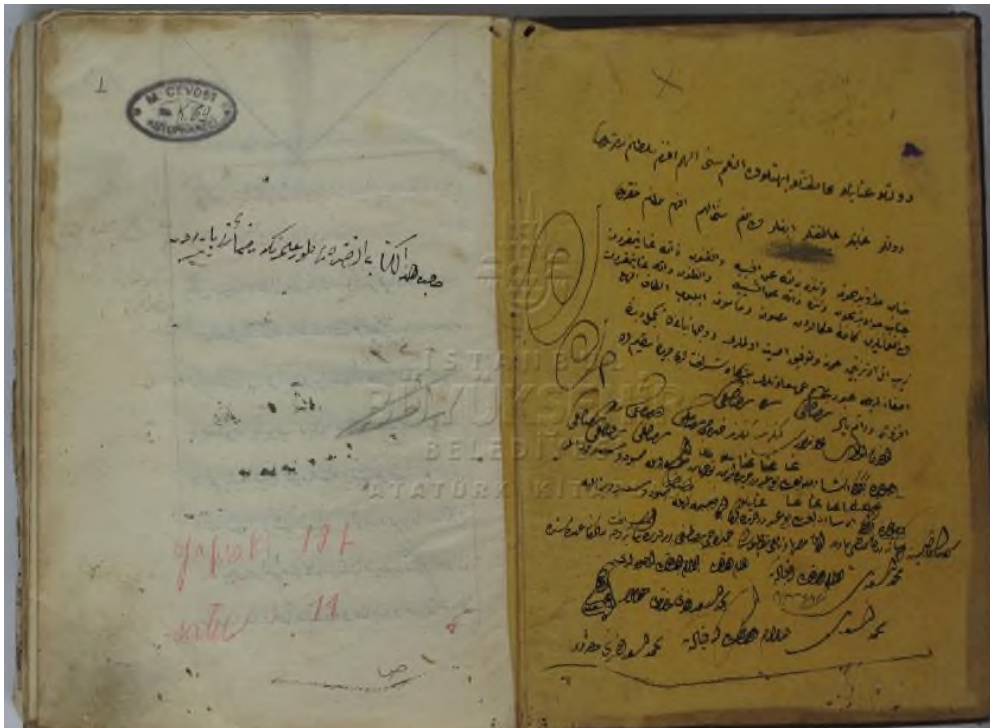
Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

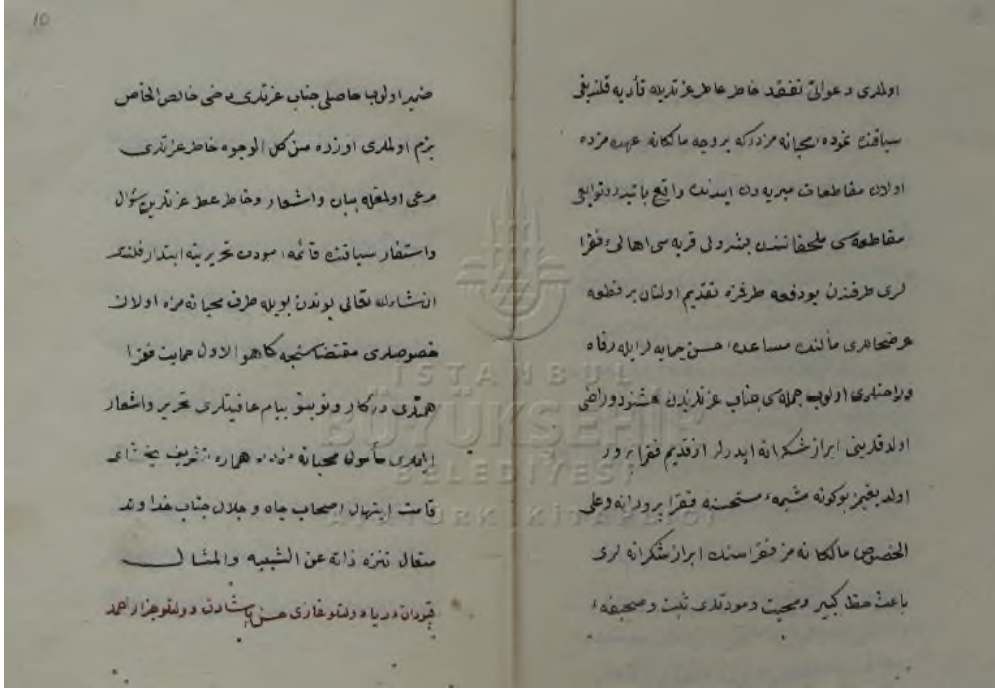
Ekler

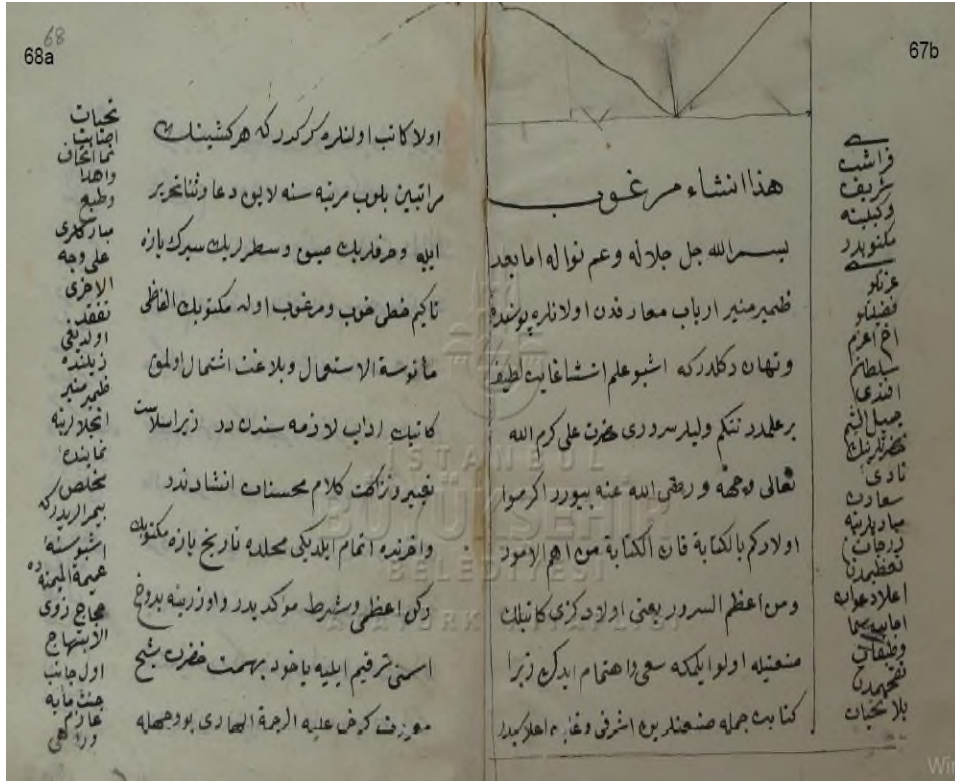
(Dış kapağın üzerine ebrûlu kâğıt yapıştırılmış.)

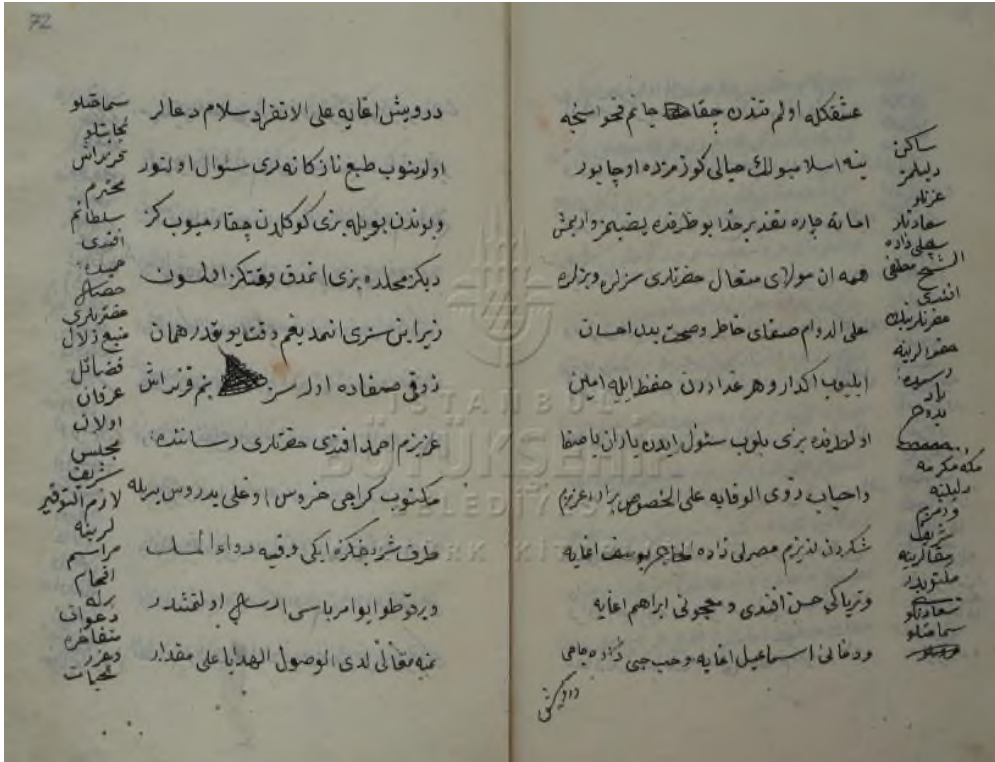
(Zahriyede mecmûanın içindeki mektuplarla aynı üslûpta yazılmış bir mektup bulunmaktadır. 1a sayfasında ise temellük kaydı bulunmaktadır.)

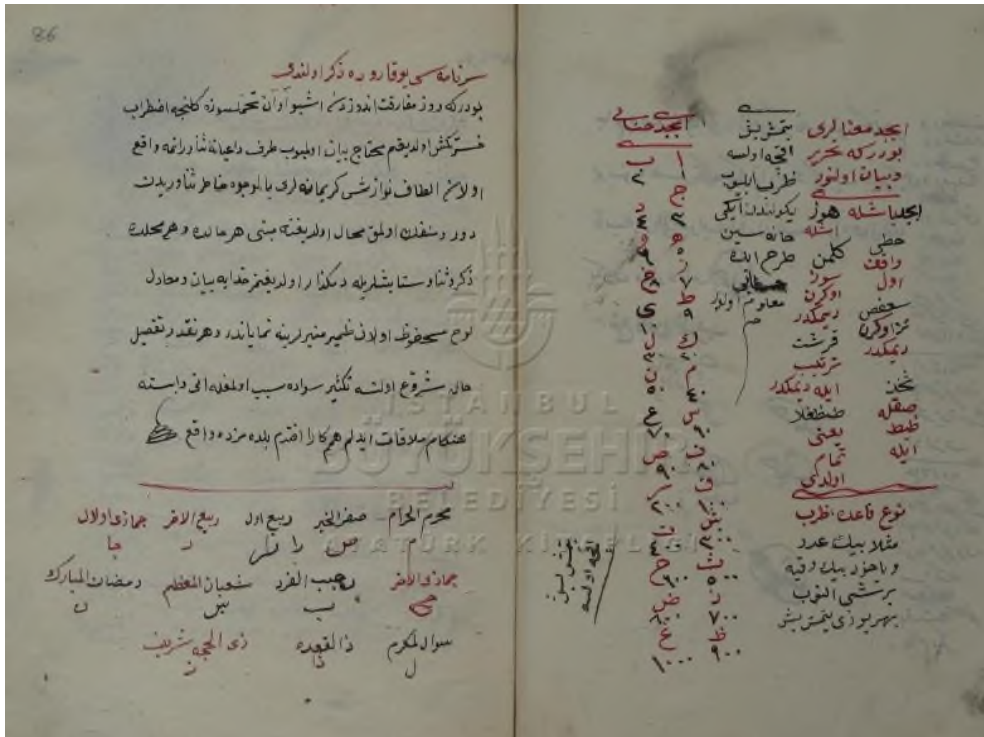
(9b-10a varağında Kapudân-ı Deryâ Gâzî Hasan Paşa'dan Aydın Kaymakamına yazılan mektubun devâmı ve Cezzâr Ahmed Paşa'ya Yazılan Mektup yer almaktadır.)

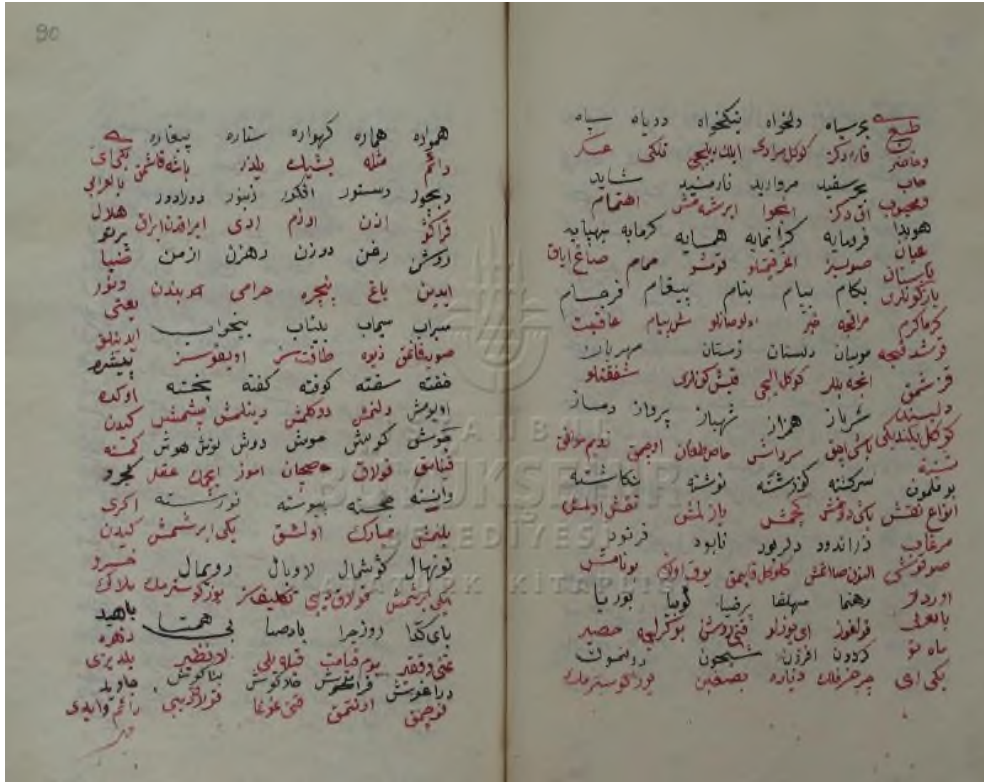
(67b-68a varağında "İnşâ'-i Mergûb" bölümü başlamaktadır.)

(71b-72a varağında "Akrândan Akrâna ve Azîz Yârâna" ser-nâmesini taşıyan mektubun devâmı yer almaktadır.)

(85b-86a varağında Ebced Mânâları, Ser-nâme ve Arabî ayların remizleri yer almaktadır.)

(89b-90a varağında İlm-i İnşâ’da Müstâmel Olan Arabî Lugatler görülmektedir.)

(95b-96a varağında “Pâdişâha ‘Arz-ı Hâl Sûretidür” ser-nâmeli yazının devâmı ve “Paşaya ‘Arz-ı Hâl Bu Minvâl Üzre Tahrîr Olunur” ser-nâmeli yazı bulunmaktadır.)

Kaynakça

- Atik, N. (2016). Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'ân Dili" adlı tefsiri'nin mukaddimesi'nin edisyon kritiği. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi Journal of Divinity Studies*, 6, 99-131.
- Bozkurt, N. (2004). *Mektup*. TDV İslam ansiklopedisi, 29, 13-14.
- Dağlar, A. (2013). Türkçe mektupları ışığında Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin beşerî münâsebetleri. *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, 41, 279-320.
- Dağlar, A. (2016). İsimlendirme hengâmesinde bir isim savunması: Dîvân Edebiyatı. *Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi*, 164-179.
- Dağlar, A. (2018). Gün gecelidir/ gün akşamlıdır meseline dâir. *Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi*, 103-113.
- Dağlar, A. (2022). *Edebî töre çatısı altında: Törelî Türk Edebiyatı*, İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi.
- Gültekin, H. (2015). *Türk edebiyatında inşâ: Tarihî gelişim-kuram-sözlük ve Münşeât-ı Koca Râgıb Paşa*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Haksever, H. İ. (1995). *Eski Türk edebiyatında münşe'âtlar ve Nergisî'nin münşe'âtı*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, A. (2012). *Mecmûa tasnifine dâir''*, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru ve Ali Emre Özyıldırım (Eds.) Turkuaz Yayınları. 75-96.
- Kılıç, A. (2018). *Mecmû'a tasnifine katkı: Şehir Mecmû'aları veya tezkire benzeri Mecmû'alar ve bu kalemden olmak üzere kayserili Başkâtib-zâde Râgıb Güven Bey Mecmû'aları*. *Klâsik Türk Edebiyatı Yazıları*. Sefa Salih Bildirici (Ed.) İksad Yayınları. 5-41.
- Köprülü, F. (1999). Türk Edebiyatı Tarihi'nde usûl. *Edebiyat Araştırmaları*, TTK, 3-47.
- Özyıldırım, A. E. (2017). *Bir metni neşretmek, Eski Türk Edebiyatı çalışmaları, XII: Metin Neşri: Problemler, tespitler, öneriler*. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru ve Ali Emre Özyıldırım (Eds.) Klasik Yayınları, 16-25.
- Şahin, O. (2005). *Mecmû'a-i Münşeât, TDK Ktb. A.363/1: İnceleme-metin-ıpkıbasım*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemseddîn Sâmî. (2006). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Uzun, M. (2000). *Türk Edebiyatında inşâ*. TDV İslam Ansiklopedisi, 22, 338-339.
- Uzun, M. (2003). *Mecmua*. TDV İslam ansiklopedisi, 28, 265-268.
- Uzun, M. (2006). *Münşeât*. TDV İslam ansiklopedisi, 32, 18-20.
- Uzunçarşılı, İ. (1942). *Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya dair*. *Türkiyat Mecmuası*, 7 (0), 17-40.
- Ünlü, D. (2017). *Münşe'ât Mecmû'ası (İBB Atatürk Kitaplığı- T 816 T 816 1) (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünlü, D. (2018). *18. Yüzyılda Osmanlı Balkan şehirlerindeki resmî yazışmaları ihtivâ eden bir Münşe'ât Mecmû'ası üzerine notlar*. USBİK, Bildiriler Kitabı, 279-298.

